

ЕДНО ДОБРО НАЧАЛО

Българската литература в превод на немски (1989-2010)

В последните двадесет години в Европа започна нова епоха на малки и големи географски открития в литературната карта на континента. Новата източноевропейска литература изплува като непознат остров на западния книжен пазар и попадна в ползрението на по-широк кръг читатели. Постепенно се стопиха наложилите се стереотипи за тази литература като или крайно скучна, заради идеологически корсет, или безкрайно тежка и политическа. Голяма част от страните на бившия Източен блок реструктурираха културните си политики и преосмислиха начините на представяне на национална литература.

Къде е мястото на България на тази нова литературно-географска карта? Как се възприема литературата ни зад граница? Как представяме новите гласове и тенденции? Цел на настоящото проучване е анализ на присъствието и отсъствието на българска литература в немскоезичните държави Австрия и Германия в периода 1989-2010 година. Изследването хвърля поглед към промените след изчезването на централно организирания идеологически литературен „експорт“, към успешните модели на представяне и трудностите при този процес, както и към неуспешните форми в тази област.

Първа стъпка в проекта беше съставянето на базисна библиография на преведената на немски литература за периода 1989-2010 година¹, въз основа на която могат да се проследят количествени и жанрови тенденции, както и представянето на отделни автори. Чрез преглед на рецензиите в немскоезичния печат² беше измерен успехът на преведената литература в средите на критиците.

Също така важна част на изследването станаха опитът и оценките на преводачите на българска литература, издателските къщи и посредниците/културните институции. За тази цел бяха проведени интервюта въз основа на стандартизиран въпросник с издатели в Австрия (Deuticke, Droschl, Residenz, Wieser, Drava) и Германия (Wunderhorn, Cilturcon), както и с културни институции (KulturKontakt - Австрия, културните институти в Берлин и Виена) и посредници (Цвета Софрониева). Бяха изпратени анкети на седем преводачи, част от тях пожелаха да останат анонимни, а един отказа цялостно сътрудничество.

При анализа на моделите на литературно представяне зад граница отчетохме двойката същност на книгата, която, от една страна, е културен продукт, а от друга, има „стоков“ характер, т.е. се подчинява на строги пазарни механизми. Затова специфичен вододел в изследвания период се явява глобалната финансова криза, започнала в края

¹ Библиографията е изготвена въз основа на базата данни на ЮНЕСКО „Index translationum“, библиографии, изпратени ни от преводачите на българска литература, както и каталозите на Държавната библиотека (Staatsbibliothek) и Националната библиотека (Deutsche Nationalbibliothek) в Берлин, като, разбира се, не може да претендира за пълна изчерпателност.

² Включително рецензии в швейцарския Neue Zürcher Zeitung (Нойе Цюрхер Цайтунг), който е важен за литературния пазар както в Австрия, така и в Германия.

на 2008 г., която налага разбиране за преводната литература като икономическа задача с особено повишена трудност.

Хронологичен обзор

До падането на Берлинската стена в бивша ГДР съществуват 78 лицензирани издателства, чиято преводна програма се състои предимно от идеологически одобрени книги. През 1990 *Тройханданщалт* (Treuhandanstalt)³ определя повече от една трета от тях като „неконкурентоспособни“. Започва радикален трансформационен процес - голяма част става жертва на непоследователната приватизационна политика, друга, по-малка част, е откупена и интегрирана като импринти в големи западни издателски структури.⁴

В този период германският книжен пазар е в непрекъснато (хаотично) движение, като поне до 1994 е характерно паралелното съществуване на бивши източни и западни издатели в т.нар. „нови провинции“.⁵ Един от най-скандалните и непрозрачни случаи на издателска приватизация засяга косвено и българската преводна литература, затова ще се спрем по-обстойно на него. Издателство *Ауфбау* (Aufbau) заема години наред водещо място в литературния живот на ГДР. То публикува автори като Ана Зегерс, Криста Волф, Юрек Бекер и мн. др. През 1991 година издателството е застрашено от банкрут и *Тройханданщалт* го продава - въпреки неизяснената собственост⁶ - на частния предприемач Бернд Лункевиц. През 2008 година неочаквано за всички Лункевиц се оттегля от издателството. То е принудено да обяви банкрут и с това предизвиква голямо медийно ехо. В момента отново е частна собственост.

През 1994 година Лункевиц купува и интегрира в структурите на *Ауфбау* издателството *Кипенхойер Лайпциг* (Kiepenheuer Leipzig). Една година по-рано, през 1993, при *Кипенхойер* е излязъл романът „Балада за Георг Хених“ на Виктор Пасков под името *Viola d'amore* в превод на Харалд Флайшман. Тиражът на „Балада за Георг Хених“, по сведения на *Ауфбау*, е напълно разпродаден, в момента нямат нито един екземпляр в наличност. Подробности около самата книга и продажбите обаче вече не са известни в издателството. През 1994 Андреас Третнер превежда „Германия - мръсна приказка“. Книгата е почти готова, получава ISBN-номер, но новият собственик Лункевиц спира проекта.⁷

Във водовъртежния период между 1994 и 1999 българската литература все пак присъства в Германия, като сред публикациите преобладава лириката. Издателство *Авлос* (Avlos), зад което стоят писателката Румяна Захариева и преводачът и публицист Томас Фрам, публикува през 1995 стихове на Константин Павлов (превод на Румяна Захариева).⁸

---

3 Агенцията за приватизация на бивша ГДР

4 Обширно и детайлирано изследване на развитието на източногерманските издателства от 1990 насам е книгата на Кристоф Линк „Съдбата на издателствата в ГДР“: *Das Schicksal der DDR-Verlage*, Berlin 2009.

5 Евфемистичното название на териториите на бивша ГДР. Самата ГДР „официално“ престава да съществува едва на 3.10.1990. През 1990 източното издателство *Neues Leben* (Нойес лебен) е все още активно и публикува *Нощем с белите коне* на Павел Вежинов, а източноберлинското *Tribüne* (Трибюне) издава антология с български разкази със съставител Дитмар Ендлер. Антологията включва предимно разкази от 80-те години на миналия век, с първа публикация около 1984/1985. Авторите, включени в подбора, са Руденко Йорданов, Васил Колев, Иван Голев, Димитър Яръмов, Росен Босев, Боян Биолчев, Христо Добротинов, Тодор Велчев, Красимир Дамянов, Нина Пантелеева, Божидар Томов, Александър Томов, Христо Калчев, Николай Стоянов, Коста Радев, Валентин Пламенов, Славка Чолакова, Илинда Маркова.

⁶ Съдебните дела по изясняването ѝ траят близо 17 години.

⁷ Подобен е случаят с книгата „*Junge Liebe ist kein Spiel*“ на Владо Даверов от 1993 в издателска къща *Quintessenz* (Квинтесенц).

⁸ Три стихосбирки на Николай Кънчев в превод на Барбара Байер излизат през 1996 в издателство *Ангобой*, София.

В един от първите литературни портрети на страната след промените, публикуван през 1993 в австрийското списание *Литератур унд Критик* (Literatur und Kritik)⁹, поезията отново е централна ос на представянето. Прозата е затворена в лирична скоба: в началото са поставени петима „значими лирици, които са високо уважавани в България и чиито произведения са превеждани на много езици по цял свят”¹⁰ - Блага Димитрова, Александър Геров, Радой Ралин, Константин Павлов и Николай Кънчев, следва проза от Иван Кулеков, Станислав Стратиев, Деян Енев и Румяна Захаријева, за да завърши със стиховете на Мирела Иванова, Румен Леонидов и Георги Гергов.

Година по-късно екип първокласни немски лирици, сред които Оскар Пастиор¹¹ (1927-2006) и Щефан Дьоринг¹² превеждат поетично текстове на Миряна Башева, Николай Кънчев, Константин Павлов, Иван Цанев и Борис Христов за специално издание на *Виртшафтсферлаг НВ/Wirtschaftsverlag NW* (1994). Съставител и също участник в превода е поетът Грегор Лашен.

Нови и значително по-мощни щрихи към портрета на българската лирика в немскоезичните страни прибавя австрийското издателство *Визер* (Wieser), като публикува през 1997 важна за рецепцията на българската поезия антология. Съставителят Николай Кънчев представя на страниците ѝ близо 100 години поетична традиция в България.¹³ Преводачи са Клаус Детлев Олов и Валерия Йегер (1951 - 2001), изключително талантива и ерудирана преводачка, чиято ранна смърт е голяма загуба за българската литература. През същата година, 1997, Николай Кънчев публикува и самостоятелна стихосбирка, преведена от Барбара Байер, в австрийското издателство *Хорн* (Horn), а *Авлос* издава Радой Ралин.

Концентрирането върху българска лирика е интересен феномен, с оглед на факта, че през тези години преводният пазар изглежда „загърбил” този жанр. За сравнение може да се погледне руската поезия, която, въпреки че принадлежи към „голяма литература” и традиционно се радва на изключително добра рецепция, през деветдесетте години на миналия век е слабо застъпена в немскоезичните страни. Докато през

---

⁹ Списанието съществува от 1966 година и се числи към най-интересните и солидни литературни издания в немскоезичните страни. Специална рубрика на име „Досие” предлага фокус към дадена национална/етническа литература, като досега освен България са представяни Молдавия, Португалия, Украйна, Гватемала, както и литературата на лужишките сърби, ромска, окситанска литература.

Съставител на „Досие българска литература” е Федя Филкова, която същевременно е преводач на голяма част от текстовете. Останалите преводачи са Барбара Мюлер, Вили Граф, Валерия Йегер, Урзула Бибер.

¹⁰ Редакционна бележка към Dossier: Bulgarische Literatur, in: Literatur und Kritik, 280 (1993), стр.47.

¹¹ Поетът и преводач Пастиор е роден през 1927 в Румъния в семейството на трансилвански немци. През 1945 е депортиран в трудов лагер около Донбас (бивша СССР). През 1968 напуска Румъния и се установява в Западна Германия, където се налага като един от водещите гласове на това поколение. Носител на редица награди за творчество. Поради неочакваната му смърт по време на панаира на книгата във Франкфурт през 2006 призът „Георг Бюхнер” на Германската Академия за език и литература му е присъден посмъртно. Сътрудничи с Херта Мюлер. Сред многобройните му преводи на немски са произведения на Тристан Цара, Гьртруд Стайн и Велимир Хлебников.

¹² Поет и преводач, един от най-важните представители на източногерманската нелегална литература през 80те години на миналия век.

¹³ Елисавета Багряна, Димитър Бояджиев, Христо Ботев, Иван Цанев, Борис Христов, Кирил Христов, Атанас Далчев, Димчо Дебелянов, Блага Димитрова, Кристина Димитрова, Пламен Дойнов, Йордан Евтимов, Никола Фурнаджиев, Александър Геров, Георги Господинов, Биньо Иванов, Мирела Иванова, Пейо Яворов, Николай Кънчев, Любомир Левчев, Николай Лилиев, Гео Милев, Константин Павлов, Бойко Пенчев, Пенчо Пенев, Валери Петров, Емануил Попдимитров, Иван Радоев, Радой Ралин, Пенчо Славейков, Христо Смирненски, Йордан Стубел, Едвин Сугарев, Теодор Траянов, Никола Вапцаров, Иван Вазов, Александър Вутимски.

1993 преводите на руска поезия в Германия възлизат на 13,86 % от цялото количество преведена руска литература¹⁴, през 1994 вече са едва 7,69%, а 1995 са 0,00%.¹⁵

Една от възможностите за обяснение на превеса на този жанр в българските преводи между 1993 и 1999 е емоционалният ангажимент на преводачите и съставителите на сборници. Всички участвали в изследването преводачи подчертават значението на емоционалния момент като движеща сила както при същинската преводаческа работа, така и при промоцията на книгата и при контакта с издателите. Възторгът и усилията на преводачите към определен автор могат да доведат до издаване дори в момент на слаб пазарен интерес към жанра.

Друг обяснителен модел на този феномен се явява възприемането на поезията като традиционно силна в България и съответното фокусиране към нея като гаранция за качество на предложените текстове. Това качество не остава незабелязано от германските критици. Например антологията *Eurydike singt* („Евридика пее“) от 1999 година със съставител Норберт Рандоу е положително рецензирана от критика Райнхард Лауер, който подчертава във *Франкфуртер Алгемайне Цайтунг* (FAZ, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*) „лирическата сила“ на българската поезия и издига антологията до ранг на „нов канон“.¹⁶

През 1999 сред представената на германските читатели лирика се нарежда и Блага Димитрова в превод на Румяна Захаријева/Томас Фрам. Издателство *Авλος* публикува сборник с нейни стихотворения и две есета. През същата година се наблюдава рязко покачване на броя публикувани заглавия. Сред тях са Анжел Вагенщайн с „Петокнижие Исааково“ в превод на Барбара Мюлер (издателство *Das Neue Berlin*/Das Neue Berlin) и разкази на Йовков под заглавие „Ein Frauenherz“ (Едно женско сърце) преведени от Хартмут Хербот (*Библион*/Biblion). Интересно събитие от тази година е двуезичната стихосбирка на Цвета Софрониева „Gefangen im Licht/Затворена в светлина“ (*Библион*/Biblion), която е нейният немски дебют и първо сътрудничество с преводачката Габи Тиман.

Въпреки скицираното количествено нарастване българската литература остава „позната единствено на тесен кръг слависти и шепа ентузиаста“.¹⁷ В статия, запознаваща германската публика с новите литературни събития в България, поетесата Цвета Софрониева също констатира трудна рецептивна ситуация: „Големите издателства не се интересуват от българска литература, а малките не намират финансова подкрепа.“¹⁸

Тенденцията за представяне на качествена българска поезия въпреки това продължава и през 2000 година. Едно заглавията на тази година е „Einsames Spiel“ (Самотна игра) на Мирела Иванова в превод на Норберт Рандоу (издателство *Вундърхорн*/Wunderhorn). Книгата е посрещната с възторг в немскоезичната преса. Юрген Балмес от швейцарския

¹⁴ Романите са 60,93%, къса проза 23,76%, драма 1,98%.

¹⁵ Срв. Martina Warnke: Die Rezeption russischer Gegenwartsprosa in der Bundesrepublik. Versuch einer Chronologie, Hamburg 2000, стр. 27.

¹⁶ Reihnard Lauer: Der Specht im Nest der Verse, in: F.A.Z. от 8.05.2000. Имената в стихосбирката са: Георги Белев, Борис Христов, Иван Бориславов, Виктор Самуилов, Екатерина Томова, Иван Методиев, Кирил Кадийски, Рада Панчовска, Малина Томова, Федя Филкова, Анго Боянов, Мая Панайотова, Сали Ибрахим, Георги Борисов, Валентина Радинска, Надя Попова, Румен Леонидов, Златко Златанов, Едвин Сугарев, Любомир Николов, Кирил Мерджански, Миглена Николчина, Илко Димитров, Ани Илков, Даря Хараланова, Красимира Зафирова, Георги Рупчев, Владимир Левчев, Виргиния Захаријева, Бойко Ламбовски, Петър Чухов, Мила Васов, Данила Стоянова, Борис Роканов, Марияна Фъркова, Петя Дубарова, Мирела Иванова, Албена Хранова, Ц.Лалев, Елена Алекова, Кристин Димитрова, Цвета Софрониева, Георги Господинов, Амелия Личева, Елин Рахнев, Пламен Дойнов

¹⁷ Reinhardt Lauer, Ibid.

¹⁸ Tzveta Sofronieva: Sehnsucht nach Bulgarien, in: Berliner Zeitung, 24.03.1999

Нойе Цюрхер Цайтунг не пропуска да похвали превода.¹⁹ Бенедикт Еренц е очарован от стихосбирката и я представя в реномирания седмичник *Ди Цайт* (Die Zeit).²⁰ Наред с Мирела Иванова през тази година на немски излизат Ивайло Петров с „Преди да се родя и след това“, преведен от Егон Хартман за издателство *Авлос* и Любен Станев с „Обреченият“ при издателство *Дорстен/ Dorsten* (превод Илзе Калинова).

През 2001 г. голямото издателство *Голдман* (Goldmann) преиздава „Петокнижие Исааково“ на Анжел Вагенщайн, което свидетелства за успех сред по-голям брой читатели. Издателството, което в момента е част от Random House - Германия, подготвя за февруари 2010 публикуването на втората част на трилогията на Вагенщайн „Сбогом, Шанхай“ в превод на Томас Фрам.

В последвалите няколко години от 2003 до 2009 не се наблюдава съществена промяна от количествена гледна точка, но настъпва качествена смяна на парадигмата – центърът на българската преводна литература се пренася от Германия към Австрия. Два фактора играят съществена роля при това разместване в литературната география: поставеното начало от издателство *Визер* (Wieser)²¹ и активната дейност на културната организация *КултурКонтакт* (KulturKontakt).

През 2003 година *Визер* публикува романа на Димитър Коруджиев „Преди да се умре“. Преводач е Андреас Третнер и книгата се радва на много положителен отзвук. Рецензентът Уве Щолцман не пести похвали за този „философско-меланхоличен роман“ със „свеж и експресионистичен език“ и дори възкликва: „Публикувайте още!“²²

Издателство *Вундерхорн* остава вярно на Мирела Иванова - следва нейна втора стихосбирка (превод Габи Тиман), която разделя мненията на критиците: Адам Олшевски в *Нойе Цюрхер Цайтунг* (Neue Zürcher Zeitung) е „изнервен“ от прекалената хетерогенност и „нерешителност“ на стиховете²³, докато Бенедикт Еренц отново е възторгнат: „фуриозна“ поезия²⁴. Репутацията на Мирела Иванова пред издателството ѝ позволява да действа и като посредник – тя реализира антология със съвременни български поети - Бойко Ламбовски, Пламен Дойнов, Галина Николова в поредицата „Балкански азбуки“ (Balkanische Alphabete; *Вундерхорн* 2008). Подстрочният превод е на Габи Тиман. Поетичният превод възниква въз основа на тясно сътрудничество между авторите и германските поети Уве Колбе, Ханс Тил и Силвия Гайст.

През 2004 преводно дебютира Георги Господинов при *Визер* със сборника разкази „Gaustin oder der Mensch mit den vielen Namen“ (Гаустин или човекът с многото имена). Преводач е Александър Зицман, който напоследък заема централно място сред преводачите от немски в двете страни.

Алек Попов се появява на немската литературна сцена през 2005 с „Russisches E-Mail“ при издателство *СуКуЛтур* (SuKuLtur). През същата година Александър Зицман довършва едно голямо начинание на Валерия Йегер, останало недовършено поради ненавременната ѝ смърт – мащабен подбор на българска проза от Иван Вазов и Алеко

¹⁹ Jürgen Balmes: Einsames Spiel, in: NZZ 19.09.2001

²⁰ Benedikt Erenz: O, die Küchen, die Küchen, in: Die Zeit 42/2000 (12.10.2000)

²¹ Профилът и значението на издателството разглеждаме по-обстойно по-късно в това изследване.

²² Neue Zürcher Zeitung, 28.06.2003.

²³ Neue Zürcher Zeitung, 01.12.2004

²⁴ Die Zeit, 25.11.2004.

Константинов до младите разказвачи Борис Минков и Мирослав Димитров. Така се появява антологията „Bulgarien. Prosa.“ отново в издателство *Weser*.²⁵

По-малък, но не по-малко представителен подбор представя през същата тази 2005 година списанието за литература, фотография и есеистика *wespennest* (*wespennest*)²⁶. Изданието, посветено на България, включва текстове на Владимир Зарев, Христо Запрянов, Ивайло Петров, Румяна Захаријева; стихове на Николай Кънчев, Красимир Петров, Георги Господинов, Цвета Софрониева, Мирела Иванова, Димитър Кенаров, Златомир Златанов, както и разговор на Томас Фрам с Анжел Вагенщайн и обзор на българската литература в европейски контекст на Ани Бурова.²⁷ Сред тримата съставители, наред с Ерих Клайн се открояват отново имената на Томас Фрам и Александър Зицман, на чийто труд се дължи огромен процент от преведената и популяризирана в последните години българска литература.

През 2006 година Алек Попов е открит от издателство *Резиденц* (*Residenz*), където публикува „Мисия Лондон“. Интересът на *Резиденц* към Попов е траен – следва „Черната кутия“ през 2008. Както „Мисия Лондон“, така и „Черната кутия“ намират много добър отклик в средите на критиците. Едо Рентс изказва радостта си, че вторият роман е бил „бързо и прекрасно“ преведен и намира, че Попов основателно вече е бил сравняван с Т.С.Boyle и John Irving²⁸. Тази година (2009) издателството се решава на рискована откъм икономическа гледна точка стъпка и публикува сборник разкази на Попов със заглавие „За напреднали“. Стъпката е рискована, според издателя, единствено поради изключително слабия интерес на читателите в Австрия и Германия към къси прозаични форми.

Интересен е фактът, че въпреки едностранчивия интерес на немскоезичния пазар към романите, в Австрия българската литература е представена с широка жанрова палитра, включително сценични произведения. През 2006 година издателство *Drava* (Драва) публикува антология съвременни български пиеси със съставители Борислав Петранов и Александър Зицман.

Раздвижване в българската преводна литература се наблюдава през 2007. Георги Господинов сменя издателската къща и публикува „Естествен роман“ при *Дрошл* (*Droschl*), като преводът отново е на Александър Зицман. В *Нойе Цюрхер Цайтунг* журналистът Йорг Плат показва „изключителния“ си възторг от романа и нарича Господинов „експериментален хуморист на отчаянието“²⁹. Година по-късно Георги Господинов пристига по покана на германската организация за културен и академичен об-

²⁵ Включени са следните автори: Иван Вазов, Алеко Константинов, Елин Пелин, Петко Ю. Тодоров, Георги Стаматов, Георги Райчев, Йордан Йовков, Чавдар Мутафов, Светослав Мицков, Константин Константинов, Ана Каменова, Емилиян Станев, Чудомир, Павел Вежинов, Йордан Радичков, Ивайло Петров, Николай Хайтов, Георги Величков, Васил Попов, Йордан Вълчев, Георги Алексиев, Димитър Коруджиев, Красимир Дамянов, Виктор Пасков, Иван Кулеков, Златомир Златанов, Любомир Кънов, Миглена Николчина, Деян Енев, Людмил Станев, Алек Попов, Христо Запрянов, Емилия Дворянова, Стефан Кисъев, Емил Андреев, Мария Станкова, Борис Минков, Георги Господинов, Мирослав Димитров.

²⁶ <http://www.wespennest.at/>. Началото на списанието е поставено през 1969 от Валтер Фамлер, който е същевременно е директор на виенската културна институция *Ди алте Шмиде* (*Die alte Schmiede*). Салонът ежегодно организира т.нар. „Литературни дни“ във Виена и представя по една национална литература както в рамките на събитието, така и на страниците на „wespennest“. Куратори на българските литературни дни през 2005 са Томас Фрам и Ерих Клайн. От 2005 сътрудник, а от 2008 насам постоянен редактор в списанието е и Илия Троянов.

²⁷ *Wespennest* 140, 12.09.2005

²⁸ Edo Reents: *Hund und Hai*, in: *FAZ* 10.05.2008.

²⁹ *Neue Zürcher Zeitung* 08.10.2007.

мен ДААД (DAAD) за едногодишен престой в Берлин. Там той има редица четения³⁰, като е много топло приет от берлинската публика. Господинов също така участва на Международния Литературен Фестивал 2008 (другите участници от български произход са Цветан Тодоров и Илия Троянов), във връзка с което вестник *Tagesspiegel* (*Tagesspiegel*) публикува негов разказ.³¹

Следващото важно събитие за българската литература в немскоезичните държави е публикуването на „Майките“ на Теодора Димова (*Визер* 2007, преводач Александър Зицман). През май 2007 романът получава голямата награда за Източноевропейска литература *Bank Austria Literaris*. Димова се налага сред близо 500 предложени автори, от които международно жури допуска само 20 до финалната селекция.

Романът „Разруха“ (2007) при *KuWi* (KiWi) на Владимир Зарев в превод на Томас Фрам може да се възприеме като нов етап в рецепцията на българската литература. Книгата достига широк читателски кръг, представена е като „препоръка“ в телевизия *Arte* (*Arte*), рецензирана в реномирани ежедневници и седмичници: *Франкфуртер Алгемайне Цайтунг*, *Ди Цайт*, *Тагесцайтунг*, *Нойе Цюрхер Цайтунг*. Критиците наричат романа „пленителна *Comedie humaine* на българското преходно общество“³². За Владимир Зарев успехът продължава и след публикацията на втория му преводен роман „*Familienbrand*“ (2009) при австрийското издателство *Дойтике* (*Deuticke*). То е част от издателска група *Ханзер* (*Hanser*), сред чиито автори е и носителката на „Нобел“ Херта Мюлер. Вторият преводен роман на Зарев носи пазарен успех, тъй като по сведения на издателите от него се продават между 3000 и 4000 екземпляра. Рецензиите подчертават качеството на превода на Томас Фрам. Успехът на Владимир Зарев отваря врати и за други български автори при същото издателство, като например Деян Енев със сборника разкази „Цирк България“ в превод на Норберт Рандоу и Катрин Цемрих.

През 2008 български автор пробива и на пазара за меки корици - *ДТВ* (*DTV*), произвежда „Мисия Лондон“ на Алек Попов. Това е събитие, което свидетелства за читателски интерес и обещава нови икономически перспективи.³³ През настоящата 2009 година българските автори продължават да присъстват в немскоезичния книжен свят. Палми Ранчев спечели със сборника разкази „Малко късмет за по-късно“ наградата *Bank Austria Literaris*. Заглавието е от програмата на *Визер* и е преведено от Александър Зицман. През тази година за наградата се борят над 800 заглавия. Причините за недостатъчното разпространение на наградените с този приз автори ще разгледаме по-късно в това изследване.

2010 година се явява по особен начин знакова за изследваното десетилетие, защото публикуваните през нея заглавия обединяват и илюстрират всички гореизброени тенденции. Стихосбирката „*Kleines morgendliches Verbrechen*“ /Малко сутрешно престъпление/ на Георги Господинов излезе в австрийското издателство „Дрошл“ и получи изключително позитивни отзиви в най-големите немскоезични вестници.³⁴ Господинов беше сред почетните гости и лектори на Лайпцигския панаир на книгата в програмата „*Autoren special*“; беше поканен на едномесечен творчески престой в Литераришес колоквиум в Берлин.

³⁰ Например в *Literaturwerkstatt* или в литературния салон на Мартин Янковски, където Господинов чете заедно с германският поет Уве Колбе.

³¹ *Die Fliege im Pissoir*, *Tagesspiegel* 24.09.2008.

³² Martin Halter: *Diese Männer wissen, warum sie Bier trinken*, in *FAZ* 24.03.2007. Подбор на рецензиите може да види тук: <http://www.perlentaucher.de/buch/26695.html>

³³ С оглед на закона за защита на данните и издателска политика от ДТВ отказаха да съобщат числа за продаваемостта.

³⁴ „Удоволствие доставя ефектът на изненадата, поетиката на всекидневието, станала рядкост в рефлектиращата „аз“-лирика на нашите географски ширини“, писа например „*Франкфуртер Алгемайне Цайтунг*“, а *Нойе Цюрхер Цайтунг* призова: „*Unbedingt lesen*“ (Прочети непременно!). Книгата беше специално отбелязана и с рецензии в *Зюддойче Цайтунг* и *Ди Велт*.

Издательства Dittrich и Culturcon (съдействие оказва и българската издателска къща „Жанет 45“) поставиха начало на поредицата „Балкани“. В нея се предвижда преводът на 10 български романа, като през 2010 се реализира публикацията на четири от тях – „Аутопсия на една любов“ на Виктор Пасков, „Тарпани“ на Димитър Атанасов, „Скука“ на Мария Станкова, „Кръстопът без пътища“ на Божана Апостолова. Поредицата е създадена по инициатива на писателите и преводачи Румен и Нели Еверт и е дотирана от Европейския съюз.³⁵ Авторите Божана Апостолова, Мария Станкова и Димитър Атанасов представиха романите си на четения в Берлин, Лайпциг, Франкфурт.

В австрийското издателство „Визер“ излязоха две книги на Георги Марков в превод на Румяна Еверт и Инес Себеста – „Портретът на моя двойник“ (с послеслов от Светлозар Игов) и „Жените на Варшава“ (с послеслов от Георги Господинов), както и сборникът на младия автор Александър Шпатов „Разкази под линия“ в превод на Инес Себеста.

Лицата зад кадър

Причините за положителното представяне на преводната българска литература в последните години могат да се търсят в няколко посоки. От една страна, това е силното присъствие на институции като *КултурКонтакт*³⁶, които целенасочено подкрепят и спонсорират литературния диалог. Тяхната помощ се състои не само в директно издателско финансиране, но и в организиране на четения и стипендии за престой на автори в Австрия. Личното присъствие на писателите в целевите държави е от огромно значение за контактите им с издатели, преводачи и читатели. Именно при престоя в Австрия Алек Попов е бил забелязан от издателя Хервиг Битче (*Резидент*). Битче окачестви директния контакт с автора като „изключително ползотворен и продуктивен“.

За да разшири обсега за взаимодействие между двете немскоезични държави и източноевропейските страни през 2008 година *КултурКонтакт* съвместно с фондация *S.Fischer/С. Фишер*, *Goethe Institut/Гьоте институт* и други организации даде начало на програмата *TRADUKI/Традуки*³⁷ в Германия. Традуки се профилира като посредник и съветник между отделните участници в процеса на превод, издаване и представяне и насърчава директния диалог между писатели и издатели.

От друга страна, успехът на автори от български произход, пишещи на немски, има катализиращ ефект. Например Димитър Динев, Илия Троянов, Цвета Софрониева, Румяна Захаријева заемат специфично гранично положение между културите и многопластовата им идентичност позволява прочит и в българска посока. Според мнението на австрийски журналисти, в представата на мнозина читатели Димитър Динев остава познат като „български писател“, макар той да се стреми да отхвърли етикета на пресата „писател емигрант“. Мартина Шмит, съставител на програмата на издателство *Дойтике*, подчертава значението на тези автори за оценката на българската литература като цяло. Особено полезна за нея е помощта на Димитър Динев, който я подкрепя в търсенето на нови гласове и при организацията на четенията на вече публикуваните от *Дойтике* автори.

В лицето на Цвета Софрониева³⁸ българската литература среща ангажиран посредник, който с постоянство полага усилия за успешната рецепция на българската литература. Софрониева участва при създаването на Берлинския литературен фестивал. Наред с това реализира проекта „Забранени думи“³⁹, включващ немски и български ав-

³⁵ Поредицата ще включва и романи от автори от бивша Югославия, при които има подкрепа и от страна на „Традуки“.

³⁶ www.kulturkontakt.at

³⁷ www.traduki.eu

³⁸ . Поетесата е носител на редица награди, сред които и престижната „Шамисо“ за автори със значителен принос в немската литература

³⁹ http://www.kakanien.ac.at/beitr/verb_worte

тори⁴⁰ с дискусии и четения в България и Германия и представи през 2009 най-нова българска поезия в литературното списание *Акценте* (Akzente).⁴¹

На това място трябва да подчертаем ролята на издателство Авлос, зад което стоят други двама активни посредници в литературния диалог между България и Германия - Румяна Захаријева и Томас Фрам. Румяна Захаријева е сред пишещите на немски писатели от български произход, Томас Фрам живее предимно в България, занимава се с публицистика и преводи. Издателството съществува в периода между 1993 и 2000 година и представя алтернативните гласове от времето на тоталитаризма Блага Димитрова, Радой Ралин, Ивайло Петров. По думите на Томас Фрам, на панаира на книгата в Лайпциг през 1999 година, когато България е фокусна страна, „броят на представените от издателство *Авлос* самостоятелни заглавия на отделни автори (вкл. книгите на Румяна Захаријева) надвишава количеството на издадените по това време книги от български на всички други германски издателства, които представиха предимно сборници”.

Не на последно място трябва да бъдат споменати усилията на преводачите, които сътрудничат с всички изброени дотук институции.

Сред преводачите от български безспорно на първо място трябва да се посочи Норберт Рандоу. Той е завършил през 1953 година славистика в Берлин. През 1962 г. е осъден на три години лишаване от свобода по политически причини. Това слага край на научната му кариера и началото на живота му като преводач на свободна практика - ЩАЗИ разпорежда той да не бъде назначаван никъде на постоянна работа. Рандоу среща много трудности и по този път. Партийните функционери се опитват да му наложат забрана. Въпреки това Рандоу се утвърждава като един от най-добрите в тази област, превежда на немски Паисий Хилендарски, Иван Вазов, Алеко Константинов, Христо Смирненски, Атанас Далчев... През 2001 г. става лауреат на Лайпцигската награда за европейско разбирателство, а през 2008 получава Федералния Кръст за особени заслуги. Дори и сега, на близо 80-годишна възраст, Норберт Рандоу все още активно следи новата българска литература и превежда.

Също така носител на много награди⁴² е преводачът Андреас Третнер, който професионално се занимава с преводи от руски, български и чешки от 1985 година насам. Третнер превежда Радичков, Яворов, Виктор Пасков и Димитър Коруджиев. В последните няколко години за голямо съжаление той се пренасочва в превод предимно от руски език (напр. Пелевин, Сорокин и др.). В момента (2011) предстои публикация на романа на Христо Карастоянов: „Кукувича прежда“ (в рамките на поредица „Балкани“) в негов превод.

На българистката Барбара Байер, която преподава в университета в Лайпциг, дължим чудесни и многобройни преводи на Николай Кънчев, макар някои от тях да са издадени не в немски издателства, а в България.

Солиден академичен и преводачески опит притежава преводачът Александър Зицман, който в момента заема централна позиция за българската преводна литература: над десет от представените в библиографията заглавия са преведени от него. Зицман преподава в института по славистика във Виенския университет (Universität Wien). Не на последно място трябва да се спомене приноса на преводачките Габи Тиман (Велико Търново) и Инес

⁴⁰ Наред с автори от Чехия, Румъния, Франция и мн. др.

⁴¹ Както пише Цвета Софрониева в предговора към изданието, фокусът е към най-новото в поезията. Стихосбирките на някои автори, които вече са влезли в канона на съвременната българска поезия лежат много назад във времето, и единствено затова не са включени в подбора. Също така има акцент към съвременните женски гласове.

⁴² Сред тях престижната награда „Паул Целан“ за преводи на Виктор Пелевин (2001) и наградата на Лайпцигския панаир на книгата за европейско разбирателство (1998).

Себеста (Берлин), които в последните години активно се включиха в диалога между културите и обогатиха списъка на качествено преведени български автори на немски.

Въпреки на пръв поглед благоприятния издателски климат, тук изброените преводачи и посредници все още са поставени пред редица трудности и предизвикателства.

Битие и превод

Червената нишка при общуването с преводачите в началото на това изследване беше недоверието. Част от запитаните преводачи асоциираха изследването с „български институции“, което пораждаше при тях предимно скепсис. Част от тях, включително някои от основните фигури, отказаха да отговорят на анкетата, други пожелаха да останат анонимни.

Като цяло се наблюдаваше специфична „умора“ от незавидното им в момента положение на свързващо звено между световите на авторите, издателите и спонсорите. Често тази трудна междинна позиция ги кара да се чувстват неразбрани и неоценени. Усилията и времето, които трябва да вложат в търсене на издатели, са фактор, който води до разочарование и намалява мотивацията. Не на последно място, според тях съществуват очаквания към преводача да се грижи включително за намиране на странични средства за хонорара си. Заплащането на същинската работа в крайна сметка е незначително – от една страна хонорарите в последните години стават все по-ниски (независимо от езика, от който се превежда), а от друга страна ограниченият брой възможности за публикации в никакъв случай не може да осигури трайни доходи. Пожелал(а) да остане анонимен/а преводач(ка) посочи в анкетата, че за направените досега преводи не е получил(а) заплащане. Според Андреас Третнер, незавидното финансово положение на преводачите е пагубно за възможностите им за посредничество, като например съставяне на сборници и активно популяризиране на литература.

Усилията по отношение на намиране на издател създава у повечето преводачи усещане за Сизифов труд. Преводач(ка), пожелал(а) да остане анонимен(а), сподели, че въпреки, че чува след изпращане на пробен превод предимно похвали за качеството на текста, издателствата все пак не намират място за него в програмата си.

Възможностите за развитие са също ограничени. Българската литература е предмет на частично изучаване в рамките на славистиката в германските университети и академичният интерес към нея като цяло е намаляващ.

Към финансовия шпагат, в който се намират преводачите, се прибавя и инвестираното време за намиране на информация. Разпространената в Европа практика за изпращане на рецензионни екземпляри на преводачи и посредници липсва в България. Тези от тях, които имат възможност за чести посещения в страната, купуват нови заглавия. Останалите се информират чрез интернет или чрез лични контакти.

Някои преводачи, например Инес Себеста, изразиха желание за списъци с успешно приети на българския пазар книги (по подобие на листата на Хеликон), рецензии и представяния на новите автори. Информираността на преводача е съществен момент в преводния процес. Всички участвали в изследването издателски къщи намират български автори чрез лични контакти и най-вече чрез препоръките на преводачите. Затова структурирана информационна политика от страна на българските издатели/институции би улеснила пътя на книгата зад граница.

Икономика и издатели: успешен ли е всеки „успех“?

Проследената по-горе хронология оставя впечатление, че българските автори вече са завладели успешно не само средите на критиците и познавачите, но и широкия

немскоезичен пазар. Именно тук се откроява, от една страна, двояката същност на книгата (културен продукт и все пак стока), а от друга, различният подход на издателите към публикуваните от тях автори.

Всеки литературен дебют е свързан с икономически рискове за издателствата. При дебют на преводна книга рисковете се удвояват, както се удвояват и разходите за публикация и промоция на книгата. Когато към това уравнение се прибави фактора „непозната литература / малък език“, крайният резултат най-често предполага минусови икономически величини. Заради финансовата криза дори и големите издателски структури са принудени да преосмислят програмите си с оглед на бъдещата възвращаемост на вложените средства⁴³. Това неминуемо усложнява пробива на български автори зад граница.

Въпреки това издателите, които вече са имали досег с преводна българска литература, потвърждават желанието си за разширяване на кръга представени заглавия/автори. Мартина Шмит от издателство *Дойтике* регистрира в момента нараснал интерес към българската литература: „Специално във Виена има голяма симпатия към български автори“. Опитът на нейното издателство показва включително очаквания за по-висока продаваемост в сравнение с други източни литератури, например чешка или унгарска. Австрийската журналистка Анна Катрина Лагнер предполага като причина смяната на темите при българските автори. Докато повечето източноевропейци все още остават хванати в „преходни“ или чисто политически сюжети, българите вече са обърнали поглед към по-универсално европейски тематичен комплекс, което определено допринася за тяхната по-добра рецепция.

Хервиг Битче от издателство *Резиденц* не споделя схващането за нарастващ интерес. Според него „българското литературно чудо“ не се е случило. Има частични успехи на отделни автори, но това далеч не означава наличие на тенденция. Такива са наблюденията и на преводача Александър Зицман и издателя Лойже Визер.

Сред издателите има консенсус за централната позиция на Виена в популяризирането на източноевропейска литература в немскоезичните страни, която е исторически и географски обусловена. Тук е моментът да се споменат промоционните практики от издателска страна и разликите в подхода към издаваната литература.

Издателска къща *Визер*, с количествено най-силно присъствие на българска литература в програмата си, поставя акцент върху специфична просветителска политика. Цел на издателя е да запознава австрийската/германската публика с източноевропейската култура и чрез качествена литература да разрушава наслоените негативни стереотипи. Поглед към разпространителската му политика обаче оставя впечатление за ангажимент само до „средата на моста“ между културите. Популяризацията на книгата след физическото ѝ появяване на бял свят, представянето ѝ на по-широк кръг читатели извън обичайните познавачи и любители, изглежда недостатъчна, да не кажем отсъства. В този случай може да се говори за разминаване в количеството на продукцията и качеството на разпространението и промоцията. Интересна в това отношение е една рецензия на романа на Димитър Коруджиев „Преди да се умре“. Критикът Уве Щолцман не разбира защо тази книга е издадена толкова „безсърдечно“ - графичното оформление прилича повече на „бележник“, отколкото на книга. Неприятно впечатление оставя у рецензента също непоследователната транслитерация на името на автора.⁴⁴

---

⁴³ В това отношение издателските субсидии за преводни проекти на *КултурКонтакт* са от огромно значение.

⁴⁴ Neue Zürcher Zeitung, 28.06.2003

Впрочем имената на авторите са трън в очите на издателя Лойже Визер, който както в статия в списанието *Бухкултур* (Buchkultur)⁴⁵, така и в интервюто за настоящото изследване споделя, че „литературните продукти от Изтока са обременени с непроизносимостта на имената на авторите”, което пречи на успеха им.

Но трябва да отбележим, че дори автори с „лесно произносими” имена, които получават призове за текстовете си, след публикация в това издателство остават познати единствено на тесен кръг хора. Потенциалът за популяризиране, който предоставят наградите, не се използва. Не е пресилено да се твърди, че част от авторите, имали преводен дебют в издателска къща *Визер*, получават по-голямо признание едва след смяна на издателството.

За издателство *Дрошл* е характерно фокусиране върху малка програма с акцент литературно качество. По сведения на Анете Кнох, *Дрошл* представя максимално седм заглавия на полугодие, като решаващ фактор е чисто литературната селекция, без оглед на географски или жанрови критерии. Издателството е сравнително малко, но има изключително добра репутация. Заради чисто естетически мотивирания фокус при *Дрошл* издателката не се ангажира с прогноза за развитие на българската литература при тях, но досегашният им опит с Георги Господинов е много положителен.

Издателствата *Резиденц* и *Дойтике* съчетават литературен и икономически ориентиран подход. Това води до по-широко книгоразпространение. Алек Попов и Владимир Зарев⁴⁶ са статистически погледнато най-продаваните съвременни български автори в Австрия и Германия. Алек Попов дори има пробив на пазара на книгите с меки корици, „Мисия Лондон” е преиздадена от издателство *DTV* специално за този сегмент през 2008.

Общият знаменател за всички издателски къщи все пак остава нуждата от финансова подкрепа за преводните проекти.

Български културни политики

От споменатото дотук се забелязва, че областта на културния трансфер изисква концентрирани усилия както от страна на преводачите и издателите, така и от страна на спомоществователи и културни фондове. Насърчаването на авторите и стимулирането на диалога им с потенциални издатели се случва предимно с помощта на австрийски и германски организации. При българския национален *Фонд Култура* е предвидена възможност за финансова подкрепа на издателства, като добър опит с този фонд има досега единствено издателство *Дойтике*, което е получило средства за издаване романа на Владимир Зарев.

Не толкова положителен е опитът на други издатели. Понякога механизмите на отпускане на средства или причините за отказ изглеждат на пръв поглед нелогични. Като основни слаби места бяха посочени липсата на гъвкавост (възможност за кандидатстване само веднъж на година) и непрофесионално формулираните откази, които впоследствие пречат на отхвърлените проекти в по-нататъшни опити за финансиране при други институции. Особено проблематично се възприема не самото отхвърляне, а непрозрачният начин, по който то се случва. Илюстрация за това е опитът на издателство *Енгелсдорфер Ферлаг/Engelsdorfer Verlag Leipzig*, който кандидатства с проекта „Три жени”, представящ три поетеси (българска, германска и финландска). От българска страна издателят получава отказ с аргумент „неполучена заявка”. Тъй като документите са изпратени с препоръчана поща, *Енгелсдорфер Ферлаг* доказва пристигането на заявката. В крайна сметка процесът на доказване, ненужната допълнителна кореспонденция и нея-

⁴⁵ Lojze Wieser: Wen interessiert Literatur heute? In: Buchkultur 125 (2009)

⁴⁶ Както споменахме по-горе, между 3000 и 4000 продадени екземпляра от „Familienbrand”

снотата около статуса водят до забавяне на цялостното финансиране на проекта. На пръв поглед частният случай показва специфична система на работа, която оставя усещане за непрофесионален подход. Проблем не е самият отказ, а нелогичността и непознатостта му, както и елементът на „измама“ поради невярно твърдение.

В проведеното интервю издателят Лойже Визер спомена отказ от финансова подкрепа за два проекта. Като причина е било посочено убеждението, че преводачката „не може да се справи с две книги за една година“.

Издателство *Резиденц* няма до момента финансова подкрепа от страна на български фондове. Хервиг Битче направи паралел с програмите на Румъния, Чехия и Унгария. По негов опит те са професионално направени, прозрачни и небюрокралични, в резултат на което (погледнато в дългосрочна перспектива) това ще помогне за тяхното трайно налагане на австрийския пазар. От издателска гледна точка финансовите подкрепи са много важни, защото преводната литература е по-скъпа откъм „производствени“ разходи и непознатите имена по принцип се продават по-трудно. Много би приветствал небюрокралична подкрепа от страна на български институции, която определено би форсирала интереса на издателите.

Освен бюрократичният подход и липсата на структурирана информация трябва да се отбележи още един анахронизъм в пътя на българските автори към широка аудитория. Това е общата концепция на българските културни институти. В последните няколко години институтите във Виена и Берлин започнаха да използват възможностите за представяне на български автори. Както показахме по-горе, все по-често български автори гостуват в Австрия и Германия и това не остава незабелязано от институтите. В тях, както във Виена, така и в Берлин, се организират четения на Георги Господинов, Цвета Софрониева, Алек Попов, Живка Балтаджива, Димитър Кенаров и др. Понякога и канят и самите институти.

Институтът в Берлин членува в мрежата „Малки езици - големи литератури“ наред с Гърция, Полша, Естония, Чехия, Унгария, Малта, Кипър и др. Центърът в къща Витгенщайн (Виена) допълнително активно се ангажира с популяризиране на съвременни български драматурзи - ръководителят му Борислав Петранов е съставител на антологии и е медиатор в тази област.

На пръв поглед всичко това звучи чудесно. Проблемите под повърхността са от една страна в количеството (статистически погледнато все пак литературата е по-малко застъпена от други събития, като например кино или театър), а от друга - в дългогодишно насложената функция на българските културни институти единствено като сборен пункт на българската диаспора. Програмата най-често е съставена с оглед нуждите и очакванията предимно на тази среда. В това отношение особено болезнено се забелязва липсата на централни институции по подобие на Гьоте Институт, Института Сервантес или Полския институт на книгата, които по съвременен и адекватен начин да представят българската култура на чуждестранната публика.

Поглед към практиките за насърчаване на превода и литературата в съседните ни държави показва, че и при българските държавни културни институции е необходимо да навлязат съвременни методи на работа и целенасочена политика. Например сравнителният анализ, познат под името „бенчмаркинг“. Този процес включва редовно сравнение с най-добрите практики в дадена област, установяване на слабите места при дадена организация и усъвършенстването им чрез нови стратегии и подходи, които вече са доказали ефективността си при други подобни организации. Тъй като в България всичко се свежда до повсеместен рефрен за липса на пари в културния сектор, когато се постави въпрос за неефективността на процесите у нас, един сравнителен анализ със страни със сходни на българските условия би могъл да бъде изключително продуктивен.

Примери в това отношение предоставят Румъния, Унгария, балтийските държави. Конкретен особено добър пример е Полша. През 2000 година страната е фокусна на панаира на книгата във Франкфурт и успява максимално да използва възможностите, които предоставя тази платформа. През 2004 година полското Министерство на Културата създава Института на книгата⁴⁷ в Краков, който има за цел институционализирано и целенасочено представяне на полска литература зад граница. Институтът информира за актуалните събития на полския книжен пазар, организира семинари и стипендии за преводачи, представя страната на панаирите на книгата във Франкфурт и Лайпциг, Барселона, Лондон, Пекин, Париж и Болоня.

В тази връзка трябва да се спомене несистемното присъствие на български издатели на панаирите на книгата. България беше специален гост на панаира в Лайпциг през 1999 - събитие, което предизвика раздвижване у нас, но поради ред причини не успя чрез този форум да отвори нови перспективи за българската литература в немскоезичните страни. До някаква степен причините за това могат да се търсят и в геополитически злополучната година, която прехвърли медийния интерес към войната в Югославия.

Този неуспешен опит не обяснява обаче специфичното ни „отсъствие“ (въпреки формално присъствие) напоследък в Лайпциг. Участието на панаира през 2009 се състоеше в небрежното подреждане на наръч пътеводители и тайнствени книги за мистичния кивот на лишен от каквато и да е визия (и живот) щанд с надпис „Вългария“. Съседните щандове на Сърбия и Полша презентираха добре подбрана палитра на съвременна литература, корпоративен графичен дизайн, поверени в ръцете на амбициозни представители на книжния пазар.

В момента предстои представяне на гореспоменатата поредица „Балкани“ на издателствата Дитрих и Културкон в рамките на тазгодишното (2011) издание на панаира.

Панаирът на книгата във Виена е сравнително ново начинание от 2008 година. През ноември 2009 се състоя второто му издание, на което България не присъстваше. Особено качествено представяне във Виена предложиха Чехия и Румъния, като румънският щанд не само запознаваше с новите лица и класиката в литературата, но и представяше своите програми (на няколко западни езика) за преводни субсидии, стипендии за преводачи, срещи и колоквиуми.

Във времена на финансова криза изглежда легитимно, че издателствата поставят икономически приоритети и участието им на панаири е съизмеримо с наличния бюджет. Затова и в този аспект е необходимо сътрудничество между културни институции и издатели, което на този етап се характеризира предимно с отсъствие.

Големият пробив на български автори в Германия и Австрия наистина все още не се случил, както не може да се отрече и специфичен отлив в качеството на толерираната от българския пазар напоследък литература. Но амплитудите в качеството са променлива величина, докато прилагането на съвременни и адекватни методи за представяне на национална литература е необходимата константа.

Забележително е, че през тези 20 години от падането на Берлинската стена насам присъствието на българската литература в немскоезичните страни се крепи единствено на усилията на шепа ентузиаста и (напоследък) на помощта предимно на германски и австрийски организации. Както живеещите в Австрия и Германия автори от български произход, така и пишешите в България, вече са отворили до някаква степен врати към немскоезичния читател. България не е непознат остров.

---

⁴⁷ <http://www.instytutksiazki.pl/>

Особено в сравнение с рецепцията в други европейски държави може да се каже, че в Германия и Австрия вече е поставено едно добро начало. Би било неимоверно жалко, ако това добро начало остане само „начало” и след още двадесет години някой анализ спомене, колко е било лесно през 2009/10 година да се наложи трайно присъствие в немския културен контекст и на немскоезичния пазар, но не е се случило.

Представянето на Сърбия на Лайпциг 2009

... и на ....„Вългария”